

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

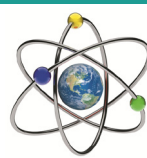
№10(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 98 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli oliy ta'lim boshqaruvida kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning tashkiliy pedagogik mexanizmi	10
<i>Mamatova Xilola Muxiddinovna</i>	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy va salbiy jihatlari: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar	14
<i>Zamira Nishanova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot va ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etish ko'nikmalarini shakllantirish	17
<i>Abdug'afforova Navbahoroy Botirjon qizi</i>	
Raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	22
<i>Oybek Davlatov</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati	27
<i>Bekmuhammedova Muhlisa Abdusattarovna</i>	
Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson va shaxsiy kamolot masalalari	33
<i>Qodirova Madina Odiljon qizi</i>	
Interfaol ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	37
<i>Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi</i>	
Rhythmic Gymnastics: a Harmony of Art and Sport	42
<i>Hurshida Murzoyeva</i>	
Sport to'garaklari mashg'ulotlarining talaba-yoshlar jismoniy rivojlanishiga ta'siri	46
<i>Jabborova Sevara Asroqul qizi</i>	
Inklyuziv ta'lim sub'yektlari hamkorligini boshqarishning innovatsion pedagogik mexanizmlari	51
<i>Kuranboyeva Ozoda Xakimovna</i>	
Maktabdan tashqari ta'lim muhitining o'quvchilar ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillari	57
<i>Mexriniso Nosirova</i>	
Yangi O'zbekistonda maktabgacha va maktab ta'limi tizimi uchun zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning rivojlanish istiqbollari	61
<i>Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi</i>	
Integrating Culture in Language Teaching and Developing Intercultural Tolerance: Pedagogical Approaches and Classroom Implications	65
<i>Tairova Ruzakhon Umidbek qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida darsga ijobiy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari	71
<i>Tursunbayeva Yulduz</i>	
Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik nazariy asoslari	75
<i>Xakimov Utkirbek Ilhomjon o'g'li</i>	
O'zbek xalq cholg'ulari orkestri ijrochiligi san'atining rivojlanish tarixi va uning pedagogik ta'limdagi o'rni ...	79
<i>Miskinova Sabina Ziyadxon qizi</i>	
Преодоление узбекско-русской лингвокультурной интерференции при текстоворждении студентов-филологов: методический аспект	85
<i>Тахирова Маъсуда Абдужаббор кизи</i>	
Инновационные методы преподавания русского языка в вузах Узбекистана: развитие коммуникативной и речевой компетенции учащихся	91
<i>Шокаримова Камола Абдуллаевна</i>	

JALOLIDDIN RUMIY ASARLARIDA KOMIL INSON VA SHAXSIY KAMOLOT MASALALARI

Qodirova Madina Odiljon qizi

Farg'ona shahar 6-sonli umumta'lim maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada buyuk mutafakkir va shoir Jaloliddin Rumiyning asarlari, xususan, “Masnaviyi Ma’naviy”, “Devoni Kabir” va “Fihi ma fih” kabi asarlarida ilgari surilgan komil inson g'oyasi hamda shaxsiy kamolot masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda tasavvuf falsafasidagi komil inson konsepsiyasining Rumi ijodidagi o'ziga xos talqini, uning bosqich-ma-bosqich ruhiy taraqqiyot g'oyasi, ishq, aql va nafsni tarbiyalash masalalari ochib beriladi. Maqola tavsiflovchi-tahliliy, qiyosiy-tarixiy va hermenevtik metodlar asosida yozilgan bo'lib, Rumi merosining zamonaviy shaxs tarbiyasi va o'z-o'zini kamolotga yetkazish jarayonida tutgan o'rni ilmiy asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari Rumi asarlaridagi komillik g'oyasi-ning nafaqat diniy-tasavvufiy, balki umuminsoniy axloqiy-tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Jaloliddin Rumi, komil inson, shaxsiy kamolot, tasavvuf falsafasi, Masnaviyi Ma’naviy, ishq, nafs, aql, ruhiy taraqqiyot, murshid, so'fiylik.

Abstract: This article analyzes the idea of the perfect human being and issues of personal development presented in the works of the great thinker and poet Jalaluddin Rumi, particularly in the “Masnavi-yi Ma’navi”, “Divan-i Kabir” and “Fihi ma fih”. The study reveals Rumi’s distinctive interpretation of the Sufi concept of the perfect human, his idea of gradual spiritual development, and the issues of love, reason and the discipline of the nafs (ego). The article is written on the basis of descriptive-analytical, comparative-historical and hermeneutic methods, substantiating the significance of Rumi’s legacy for modern personal development and education.

Key words: Jalaluddin Rumi, perfect human, personal development, Sufi philosophy, love, nafs, reason, spiritual growth.

Аннотация: В данной статье анализируются идея совершенного человека и вопросы личностного совершенствования, изложенные в произведениях великого мыслителя и поэта Джалалиддина Руми, в частности в “Маснави-и маънави”, “Диван-и Кабир” и “Фихи ма фих”. В исследовании раскрывается своеобразная трактовка Руми суфийской концепции совершенного человека, его идея поэтапного духовного развития, вопросы любви, разума и воспитания нафса. Статья написана на основе описательно-аналитического, сравнительно-исторического и герменевтического методов.

Ключевые слова: Джалалиддин Руми, совершенный человек, личностное совершенствование, суфийская философия, любовь, нафс, разум, духовное развитие.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda shaxsning ma’naviy-axloqiy kamoloti, uning ichki dunyosini boyitish va komillikka erishish masalalari doimo dolzarbligicha qolmoqda. Globallashuv jarayonlari, axborot bosimi va qadriyatlar tanqisligi sharoitida inson qalbini tarbiyalash, uni yuksak ma’naviy-axloqiy sifatlar bilan boyitish zarurati yanada ortib bormoqda. Bu borada Sharq mumtoz tasavvuf adabiyotining buyuk namoyandalardan biri, XIII asrda yashab ijod etgan mutafakkir shoir Jaloliddin Muhammad Balxiy Rumiyning (1207–1273) merosi alohida ahamiyat kasb etadi.

Jaloliddin Rumi nafaqat o'z davrining, balki umuman jahon adabiyoti va falsafasining eng ulkan siymalaridan biri hisoblanadi. Markaziy Osiyoda, Balx shahrida tug'ilgan mutafakkir keyinchalik Konyada faoliyat yuritgani sababli turli xalqlar orasida “Balxiy”, “Rumi” va “Mavlaviy” nomlari bilan ardoqlanadi ^[5]. Uning “Masnaviyi Ma’naviy” (ma’naviy baytlar), “Devoni Kabir” (“Devoni Shamsi Tabriziy”), “Fihi ma fih” (“Ichida bori ichidadir”), “Majolisi sab’a” kabi asarlari asrlar osha inson qalbiga yo'l topib, turli millat va dinlarga mansub kitobxonlarni o'ziga jalb etib kelmoqda. Rumi ijodining markazida turgan asosiy g'oya – bu insonning ilohiy asl-nasabini anglashi, nafsoniy pastkashliklardan xalos bo'lib, ishq va ma'rifat yo'li orqali komillik cho'qqisiga ko'tarilishidir.

“Komil inson” g’oyasi tasavvuf falsafasining markaziy tushunchalaridan biri bo’lib, bu tushunchaga nazariy asos Muhyiddin ibn Arabiy tomonidan solingan va keyinchalik Fariduddin Attor, Jaloliddin Rumiy, Mahmud Shabustariy hamda Aziziddin Nasafiy kabi mutafakkirlar tomonidan har tomonlama rivojlantirilgan ^[3]. Rumiy bu g’oyani o’zining badiiy-falsafiy tizimida yanada teranlashtirib, uni insonning bosqichma-bosqich ruhiy taraqqiyoti, ya’ni nafs, qalb, ruh va sirr martabalaridan o’tib, ilohiy haqiqatga yetishish jarayoni sifatida talqin etadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda yosh avlodni barkamol, ma’naviy jihatdan yetuk, o’z-o’zini anglagan shaxslar sifatida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, Rumiy kabi mutafakkirlarning merosini ilmiy tadqiq etish, undagi shaxsiy kamolot bilan bog’liq g’oyalarni zamonaviy pedagogika va psixologiya bilan uyg’unlashtirgan holda o’rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolaning maqsadi – Jaloliddin Rumiy asarlarida ilgari surilgan komil inson konsepsiyasini, uning shaxsiy kamolot bilan bog’liq jihatlarini ilmiy-tahliliy nuqtayi nazardan yoritish, mazkur g’oyalarning zamonaviy shaxs tarbiyasi uchun ahamiyatini asoslashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- Rumiy asarlarida komil inson tushunchasining mazmun-mohiyatini ochib berish;
- shaxsiy kamolotga erishish yo’lidagi asosiy bosqichlar va vositalarni (ishq, aql, nafsni tarbiyalash, murshid yo’lboshchiligi) tahlil qilish;
- Rumiy g’oalarining boshqa mutafakkirlar (Ibn Arabiy, Ahmad Yassaviy, Abdulla Avloniy) qarashlari bilan qiyosiy tahlilini o’tkazish;
- ushbu merosning zamonaviy ta’lim-tarbiya tizimidagi ahamiyatini belgilash.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Jaloliddin Rumiy ijodi va uning falsafiy-axloqiy qarashlari yuzasidan nafaqat Sharq, balki jahon sharqshunosligida ham keng ko’lamli tadqiqotlar olib borilgan. So’nggi yillarda o’zbek olimlari tomonidan ham bu yo’nalishda bir qancha ilmiy ishlar e’lon qilindi.

Xususan, O. Choriyeva o’zining “Rumiy she’riyatida ilohiy ishqning badiiy ifodasi” nomli maqolasida Rumiy she’riyatidagi ilohiy ishqning tasavvufiy-falsafiy mohiyatini tahlil qilib, ishq orqali inson qalbining poklanishi va ruhiy komillikka erishish jarayonini “Masnaviy”dagi ramziy obrazlar misolida yoritadi ^[1].

E. Xamdamiy tasavvuf falsafasining ilk o’rta asrlardagi shakllanish bosqichlarini o’rganib, bu jarayonning Rumiy dunyoqarashiga ko’rsatgan ta’sirini, xususan, qalb poklanishi, botiniy haqiqatni anglash va ishq orqali Haqqa yaqinlashish g’oalarining ildizlarini ochib beradi ^[4].

M. Yunusxo’jayev tomonidan olib borilgan tadqiqotda Rumiy shaxsi ijtimoiy-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilinib, uning ilmiy-ma’naviy merosining tarbiyaviy ahamiyati asoslab beriladi ^[5].

N. Razzoqova esa Rumiy hikmatlarini pedagogik jihatdan tahlil qilib, ta’lim jarayonida nafaqat zohiriy bilim, balki botiniy haqiqat va ma’naviy yetuklikning muhimligini, “ko’ngil ko’zi” orqali haqiqatni idrok etish insoniy tarbiyaning markazida turishi lozimligini ta’kidlaydi ^[6].

Komil inson tushunchasining kengroq tasavvufiy-falsafiy kontekstini yoritishda D. Ruzmetovanning Abu Rayhon Beruniy qarashlarini tasavvuf falsafasidagi komil inson tushunchasi bilan qiyoslagan tadqiqoti muhim ahamiyat kasb etadi; unda komil inson insonning ichki o’sishi, axloqi va ma’naviyati bilan bog’liq mukammal shaxs sifatida tavsiflanadi ^[7].

O. Sharipova Xojagon tariqati ta’limoti asosida komil inson g’oyasining zamonaviy talqinini tadqiq etib, komil inson modelidagi mehr-shafqat, xudbinlikdan yuz o’girish, jamiyatga foyda keltirish, ma’rifat va axloqiy yuksalishga intilish kabi fazilatlarining bugungi kunda ham dolzarbligini ko’rsatadi ^[3].

Shuningdek, M. Jumayeva va A. Jo’rayevning tadqiqotida o’zbek ma’rifatparvari Abdulla Avloniyning komil inson haqidagi qarashlari tahlil qilinib, bu qarashlarning ta’lim, odob-axloq va ma’rifatparvarlik konsepsiyalari asosida shakllanganligi ko’rsatiladi ^[8], bu esa tasavvufiy komil inson g’oyasining keyingi davr o’zbek ma’rifatparvarlik tafakkurida qanday davom ettirilganini ko’rsatuvchi qiyosiy material beradi.

Umumlashtiruvchi tadqiqotlarda ham ta’kidlanishicha, komillikni orzu qilmagan, barkamol avlodni voyaga yetkazish haqida qayg’urmagan xalqning kelajagi bo’lmaydi, shu bois komil inson tarbiyasi milliy g’oaning asosiy maqsadlaridan biri sifatida belgilanadi ^[9].

Yuqoridagi tadqiqotlarni umumlashtirib aytish mumkinki, ilmiy adabiyotlarda Rumiy ijodidagi ayrim jihatlar (ilohiy ishq, pedagogik qarashlar, shaxs fenomeni) alohida-alohida yoritilgan bo’lsa-da, uning komil inson g’oyasi va shaxsiy kamolot masalasi yaxlit tizim sifatida, boshqa mutafakkirlar qarashlari bilan qiyosiy tahlil asosida kam o’rganilgan. Bu holat mazkur maqolaning ilmiy yangiligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning asosiy manbaviy bazasini Jaloliddin Rumiyning “Masnaviyi Ma’naviy” asari (uning o‘zbek tiliga qilingan tarjima va sharhlari), “Devoni Kabir” she’riy to‘plami hamda “Fihi ma fih” nasriy-falsafiy asari tashkil etadi. Bundan tashqari, mavzu bo‘yicha so‘nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalar, jumladan, O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalari (Farg‘ona davlat universiteti, Buxoro davlat pedagogika instituti, Alfraganus universiteti, Termiz davlat universiteti va boshqalar) ilmiy jurnallarida nashr etilgan tadqiqotlar tahlilga jalb etildi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- **tavsiflovchi-tahliliy metod** – Rumiylar asarlaridagi komil inson bilan bog‘liq g‘oyalarning mazmunini ochib berishda;
- **qiyosiy-tarixiy metod** – Rumiylar qarashlarini boshqa mutasavvif va mutafakkirlarning fikrlari bilan solishtirish uchun;
- **germenevtik (matn talqini) metod** – Rumiylar she’riyatidagi ramziy obrazlar (ney, sham va parvona, ko‘zgu va h. k.) mazmunini ochishda;
- **sintez metodi** – turli manbalardan olingan ma’lumotlarni umumlashtirib, yaxlit ilmiy xulosalar chiqarishda.

Tadqiqot xronologik jihatdan Rumiylar yashagan XIII asr tasavvuf muhitini, shuningdek, uning g‘oyalarning keyingi davrlar va zamonaviy ilmiy adabiyotdagi talqinlarini qamrab oladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. **Komil inson martabalari.** Rumiylar ta’limotiga ko‘ra, inson ruhi to‘rtta asosiy martabadan o‘tib komillikka erishadi: shariat (zohiriy amallar va qonun-qoidalarga rioya), tariqat (botiniy tarbiya va nafsni poklash yo‘li), ma’rifat (haqiqatni qalb ko‘zi bilan idrok etish) va haqiqat (Haq bilan botiniy birlashuv, ilohiy asl vatanga qaytish). “Masnaviyi Ma’naviy”ning mashhur “Ney” hikoyati bilan ochilishi qamishzordan uzilgan nay orqali insonning ilohiy vatandan judo bo‘lgan ruh sifatida talqin etilishi aynan shu g‘oyaning ramziy ifodasidir: har bir inson qalbidagi asl manzilga qaytish iztirobi va sog‘inchi mavjud.
2. **Ishq – komillikka yetaklovchi asosiy kuch.** Rumiylar falsafasida ishq inson qalbini poklovchi, uni quyi nafsoniy darajadan yuksak ruhiy martabaga ko‘taruvchi asosiy kuch sifatida talqin etiladi. Aql yolg‘iz o‘zi bilan insonni oxirigacha olib bora olmaydi; faqat ishq orqaligina inson o‘zligini unutib, Haqiqat bilan birlasha oladi. Sham va parvona obrazi orqali Rumiylar insonning haqiqatga bo‘lgan fidoyi muhabbatini, hatto o‘z borlig‘idan kechishga tayyor bo‘lgan ishqni tasvirlaydi.
3. **Aql va ishq muvozanati.** Shu bilan birga, Rumiylar aqlni butunlay inkor etmaydi – u “juz’iy aql” (kundalik, hisob-kitobga asoslangan aql) bilan “kulliy aql” (ilohiy hikmatga yo‘g‘rilgan yuksak idrok)ni farqlaydi. Komil inson – bu aql va qalbni, zohir va botinni muvozanatga keltira olgan shaxsdir. Shaxsiy kamolot jarayonida aql yo‘l ko‘rsatuvchi chiroq, ishq esa harakatlantiruvchi kuch vazifasini bajaradi.
4. **Nafsni tarbiyalash bosqichlari.** Rumiylar asarlarida inson nafsni uchta asosiy bosqichni bosib o‘tadi: nafs ammora (yomonlikka buyuruvchi, boshqarilmagan nafs), nafs lavvama (o‘z xatolarini anglab, o‘zini-o‘zi qoralay boshlagan nafs) va nafs mutmainna (tinchlangan, Haq bilan rozi bo‘lgan, komillikka erishgan nafs). Shaxsiy kamolot – aynan shu bosqichlar bo‘ylab izchil harakatlanish, ya’ni nafsni tarbiyalab, uni yovuzlik quroli emas, balki ezgulik vositasiga aylantirish jarayonidir.
5. **Murshid (pir) va suhbat orqali tarbiya.** Rumiylar ta’kidlashicha, inson yolg‘iz o‘zi, tashqi yordamsiz komillikka erisha olmaydi. Murshid (ma’naviy rahbar) va solih suhbatdoshlar bilan hamsuhbatlik shaxsni to‘g‘ri yo‘lga boshlaydigan muhim omil hisoblanadi. Rumiylar hayotidagi Shamsi Tabriziy bilan uchrashuv shaxsning ruhiy uyg‘onishida boshqa insonning – ustoz yoki hamroh timsolining – qanchalik muhim rol o‘ynashini yaqqol ko‘rsatib beradi.
6. **Komillikning amaliy-axloqiy ko‘rinishlari.** Rumiylar asarlarida komil inson faqat ichki (botiniy) tajriba egasi bo‘lib qolmay, balki tashqi (zohiriy) hayotda ham mehr-shafqat, kamtarlik, saxovat, adolat va boshqalarga xizmat qilish kabi fazilatlar bilan tavsiflanadi. Bu jihat komillikni mavhum falsafiy g‘oyadangina emas, balki kundalik hayotda amal qilinadigan axloqiy me’yorlar tizimidan iborat ekanligini ko‘rsatadi.

Olingan natijalarni adabiyotlar tahlili bilan qiyoslaganda, Rumiyning komil inson haqidagi qarashlari Ibn Arabiy asos solgan tasavvufiy an’ana bilan uzviy bog‘liq bo‘lsa-da, o‘ziga xos badiiy-emotsional teranlikka ega ekanligi ko‘rinadi. Agar Ibn Arabiy komil inson g‘oyasini asosan falsafiy-metafizik tilda, mantiqiy tizim shaklida bayon etgan bo‘lsa, Rumiylar bu g‘oyani obrazlar, ramzlar va hikoyatlar vositasida, ya’ni badiiy-emotsional til

orqali ifodalaydi, bu esa uning ta'sir kuchini oshiradi va g'oyani keng kitobxonlar ommasiga yetkazishga xizmat qiladi [3, 7].

Ahmad Yassaviy hikmatlari bilan solishtirilganda ham o'xshash jihatlar ko'zga tashlanadi: har ikki mutafakkir ham qalb poklanishini, ilm-ma'rifat va axloqiy tarbiyani komillikning zaruriy sharti deb biladi [9]. Biroq Rumiy ijodida ishq mavzusi markaziy o'rin egallashi, uning tasavvufini boshqa ko'plab tariqatlardan farqlab turadigan xususiyat sifatida alohida ta'kidlash lozim.

Abdulla Avloniyning komil inson haqidagi qarashlari bilan qiyoslash shuni ko'rsatadiki, XX asr boshi o'zbek ma'rifatparvarlik tafakkuri tasavvufiy komil inson g'oyasini dunyoviyalashtirgan, uni ta'lim, odob-axloq va ijtimoiy foydalilik tushunchalari bilan boyitgan holda davom ettirgan [8]. Bu esa Rumiy singari mutasavvif shoirlarning g'oyalari faqat diniy-irfoniy doiradagina qolib ketmay, balki keyingi davr dunyoviy pedagogik-falsafiy tafakkuriga ham ta'sir ko'rsatganini tasdiqlaydi.

Zamonaviy shaxsni rivojlantirish nazariyalari, xususan, o'z-o'zini anglash, ichki motivatsiya va qadriyatlar tizimini shakllantirish kabi masalalar bilan solishtirilganda, Rumiy g'oyalarining ayrim jihatlari – masalan, nafsni bosqichma-bosqich tarbiyalash, ustoz-shogird munosabatlari orqali shaxsiy o'sish, ichki matonat va maqsadga muhabbat orqali harakatlanish – bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan. Bu jihatlar zamonaviy tarbiya va psixologik maslahat amaliyotida ham inobatga olinishi mumkin, albatta, ularni tegishli ilmiy-metodologik asosda qayta talqin qilgan holda.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ma'lum bo'lishicha, Rumiy merosini o'rganishda uning asarlarini asl fors tilidan emas, balki tarjimalar orqali tahlil qilish muayyan cheklavlarni keltirib chiqaradi, chunki she'riy asarlarning ramziy-majoziy ma'nolari tarjima jarayonida qisman o'zgarishi mumkin. Shuning uchun kelgusi tadqiqotlarda asl manbalar va turli tillardagi tarjimalarni qiyosiy o'rganish tavsiya etiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijasida shuni xulosa qilish mumkinki, Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson g'oyasi shaxsning bosqichma-bosqich ruhiy-axloqiy taraqqiyoti jarayoni sifatida chuqur va teran talqin etilgan. Rumiy ta'limotida komillikka erishish yo'li nafsni tarbiyalash, ishq orqali qalbni poklash, aql va qalb muvozanatini saqlash hamda murshid yoki solih hamrohlar yordamida to'g'ri yo'lni topishdan iborat bosqichlar majmuasidir.

Rumiy merosining o'ziga xosligi shundaki, u komillik g'oyasini quruq nazariy-falsafiy shaklda emas, balki chuqur badiiy obrazlar, hikoyatlar va ramzlar vositasida, insonning his-tuyg'ulariga bevosita ta'sir qiluvchi tilda bayon etadi. Bu esa uning g'oyalarini asrlar osha o'z ta'sir kuchini saqlab qolishiga, turli davr va madaniyatlarga mansub kitobxonlar tomonidan qayta-qayta o'qilishiga sabab bo'lmoqda.

Shaxsiy kamolot masalasi nuqtayi nazaridan Rumiy g'oyalari bugungi kunda ham amaliy ahamiyatga ega: ular insonni o'z ichki dunyosiga e'tibor qaratishga, nafsoniy istaklarni nazorat qilishga, ustoz-shogird va sog'lom muloqot muhitining ahamiyatini anglashga hamda hayotiy maqsadlarga muhabbat va fidoyilik bilan intilishga da'vat etadi. Shu bois Jaloliddin Rumiy merosini o'quv-tarbiyaviy jarayonga, xususan, ma'naviyat va axloqshunoslik fanlari mazmuniga integratsiya qilish, undan yosh avlod tarbiyasida amaliy manba sifatida foydalanish tavsiya etiladi.

Kelgusi tadqiqotlarda Rumiy g'oyalarini zamonaviy shaxs psixologiyasi, pedagogika va ma'naviyat-ma'rifat sohaları bilan yanada chuqurroq bog'lagan holda, qiyosiy va amaliy yo'nalishlarda davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Choriyeva O. Rumiy she'riyatida ilohiy ishqning badiiy ifodasi. – Zenodo, 2025. DOI: 10.5281/zenodo.17127099.
2. Jaloliddin Rumiy ijodini o'rganilishi va uning hayot faoliyati // Tafakkur Manzili. – 2023. – Aprel, 1-qism. – B. 185–189.
3. Sharipova O. T. Barkamol avlod tarbiyasida komil inson g'oyasining Xojagon ta'limoti asosidagi zamonaviy talqini // FarDU. Ilmiy xabarlar. – 2025. – № 4. – B. 37–43.
4. Xamdamiy E. I. Ilk o'rta asr tasavvuf falsafasining Jaloliddin Rumiy dunyoqarashiga ta'siri // Oriens.uz. – 2026. – B. 269–275.
5. Yunusxo'jayev M. Jaloliddin Rumiy shaxsi fenomining ijtimoiy-pedagogik tahlili // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2021. – Vol. 1, Issue 9. – B. 55–59.
6. Razzoqova N. R. Jaloliddin Rumiy hikmatlarida ta'lim-tarbiya masalalari // BuxDPI ilmiy-elektron jurnali. – B. 34–38.
7. Ruzmetova D. N. Abu Rayhon Beruniy qarashlari bilan tasavvuf falsafasidagi komil inson tushunchasi qiyosiy tahlili // Oriental Renaissance. – 2025. – 5(22). – B. 324–328. DOI: 10.5281/zenodo.15648166.
8. Jumayeva M. H., Jo'rayev A. N. Abdulla Avloniyning komil inson haqidagi qarashlari // Oriental Renaissance. – 2026. – 6(4). – B. 15–19.
9. Komil inson tarbiyasi masalalari // Inscience.uz ilmiy-metodik jurnali.
10. Jaloliddin Rumiy. Masnaviyi ma'naviy (tanlangan boblar, o'zbek tiliga tarjima va sharhlar bilan). – Toshkent: Ma'naviyat, nashr yili turlicha.
11. Jaloliddin Rumiy. Ichida bori ichidadir (Fihi ma fih) / forschadan tarjima. – Toshkent.
12. Ibn Arabiy. Fusus al-hikam (Hikmatlar durdonalari) / tasavvufshunoslik adabiyoti.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.